

شاخص‌های غذای حلال با تطبیق بر گوشت حیوانات شبیه سازی شده

محسن پیش آهنگ^۱،* مسعود پیش آهنگ^۲

۱- گروه مذاهب کلامی، دانشکده مذاهب، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران.

۲- گروه علوم سیاسی مسائل ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، مشهد، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
دریافت مقاله: ۹۹/۵/۱۳	<p>مقدمه: حیوانات شبیه سازی شده در بستر طبیعی رحم، انعقاد و رشد نمی‌یابند، بلکه در بستر آزمایشگاهی کشت شده و تولید می‌شوند. تهیه غذا از این روش به دو گونه است؛ تولید گوشت در آزمایشگاه یا تولید حیوان در بستر کشت آزمایشگاهی. از آنجا که این دو روش می‌تواند نقش بسزایی در تغذیه مردم جهان ایفا کند، و از طرفی تقاضای جهانی برای استفاده از غذای حلال بویژه گوشت تزکیه شده به شیوه اسلامی در حال رشد است، بررسی شاخص‌های غذای حلال و تطبیق آن بر این محصولات، دارای ضرورت و اهمیت بیشتری خواهد بود.</p> <p>روش‌ها: با استفاده از روش توصیفی، به بررسی شاخص‌های غذای حلال در فقه شیعی و مقایسه نظرات فقهای معاصر در این زمینه پرداخته شده است. با توجه به اینکه یک پژوهش کاربردی با نگاه به مبانی بنیادین است، از روش تحلیل اطلاعات به صورت مقایسه‌ای استفاده شده است. نظرات فقها در این زمینه مورد بررسی و مقایسه قرار گرفت و اطلاعات و داده‌ها بر اساس آن تحلیل شده است.</p> <p>نتایج: نتایج حاصل از تحقیق، حاکی از آن است که حکم اولیه در استفاده از این نوع گوشت‌ها از نظر فقهی، حلیت است و در صورتی که ضرر معتناهی برای آن در چهارچوب فقه اسلامی قابل تصور نباشد، حرام نخواهد بود.</p> <p>نتیجه‌گیری: غذای حلال غذایی است که از نظر تغذیه دارای بیشترین میزان سوددهی باشد، بنابراین حیوانات مسخ شده، وحشی، حشرات و چهار پایی که ذبح اسلامی نشده‌اند، شاخص‌های غذای حلال را دارا نیستند. گوشت‌های کلونی شده شامل هیچکدام از این موارد نمی‌شود بنابراین حلال بشمار می‌آید.</p>
پذیرش مقاله: ۹۹/۱۲/۱۱	
<p>کلمات کلیدی:</p> <p>غذای حلال شبیه سازی کلونینگ</p>	
	
<p>استناد (ونکور): پیش آهنگ م، پیش آهنگ م. شاخص‌های غذای حلال با تطبیق بر گوشت حیوانات شبیه سازی شده. مجله پژوهشنامه حلال. زمستان ۱۳۹۹؛ ۳(۴): ۱-۱۳.</p>	

نوین برای تکثیر حیوانات بویژه حیواناتی است که در صنعت مواد غذایی مورد استفاده قرار می‌گیرند. از طرفی، جامعه جهانی هر روز بیش از گذشته به غذای مصرفی خود اهمیت می‌دهد و از این رو، اقبال افزون‌تری نسبت به گذشته به تغذیه حلال نشان می‌دهد. این امر باعث ارائه قوانین و مقررات غذای حلال بویژه در تولید گوشت به عنوان یکی از مهم‌ترین محصولات سبد کالای مصرفی خانوارها شده است. در این پژوهش، شاخص‌های غذای حلال را بر گوشت‌های

مقدمه

در قرن جدید با افزایش جمعیت جهان، کشورها برای تأمین مواد غذایی مردمان سرزمین خود، احساس خطر کردند و برخی از کشورهای توسعه یافته به این فکر افتادند که، محصولات غذایی خود را از راه تکثیر فرآیند تولید و نه خود محصول غذایی، تأمین کنند. یکی از این راه‌ها شبیه سازی است. شبیه سازی حیوانات (کلونینگ)^۱ یکی از روش‌های

*نویسنده مسئول: محسن پیش آهنگ، آدرس پست الکترونیکی: mpf313@yahoo.com، شماره تماس: ۰۹۱۵۳۷۷۱۲۰۸

¹ Cloning

شود، بی آنکه خواهان لذت باشد و یا زیاده روی کند (گناهی بر او نیست) زیرا پروردگارت، آمرزنده مهربان است (۲).

نقطه مقابل غذای حلال، غذای حرام، خبیث و سوء قرار دارد. خداوند در قرآن می‌فرماید: «یستلونک ماذا احل لهم قل احل لكم الطيبات». از تو می‌پرسند چه چیزی برای آنها حلال است. بگو طیبات (غذاهای پاکیزه) برای شما حلال است. همچنین درباره غذای خبیث و نامطلوب می‌فرماید: «یاایها الذین ءامنوا انما الخمر والمیسر والانصاب والازلم رجس من عمل الشیطن فاجتنبوه لعلکم تفلحون؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! شراب و قمار و بتها و ازلام (نوعی بخت آزمایی)، پلید و از عمل شیطان است، از آنها دوری کنید تا رستگار شوید» (۲). این آیه به وضوح نشان می‌دهد که رابطه خبائث انسان و خبائث غذا رابطه‌ای دوطرفه است به طوری که انسان خبیث، غذای خبیث و پلید می‌خورد و غذای پلید مناسب حال انسان خبیث است. همچنین انسان مؤمن و پاک، باید از پلیدی‌ها دوری کند. بنابراین یکی از شاخص‌های غذای حلال، غذایی است که از پلیدی و رجس و خبائث به دور باشد.

شاخص‌های گوشت حلال

قرآن هرگونه غذای پلید و خبیث را حرام می‌داند، اما تعریف حلال چیزی فراتر از غذای مقابل حرام است؛ بدین معنا که بر اساس یک قضیه منطقی کلی می‌توان گفت خوردن هرگونه غذای پلید و خبیث، حرام است و مصرف دیگر غذاها برای انسان جایز و حلال است. اگرچه امکان دارد این غذاها در درجه پاکیزگی و طیب بودن با هم متفاوت باشند. باید به این نکته توجه داشت که آنچه در قوانین و مقررات حلال مهم است، جواز فقهی خوردن غذا می‌باشد؛ و مهم نیست که این غذا در چه درجه‌ای از طیب بودن و پاکیزگی قرار داد. به عبارتی، از حداقل‌ترین غذای طیب تا حداکثرترین آنها در دایره غذاهای حلال می‌گنجد و شامل این حکم می‌شود. براین اساس می‌توان شاخص‌های زیر را به عنوان شاخص‌های حیوانات حلال مورد اشاره قرار داد.

تولید شده از طریق کلونینگ تطبیق نموده و امکان دریافت نشان حلال این گوشت‌ها بررسی می‌شود. در ابتدا شاخص‌های غذای حلال بویژه گوشت حلال تبیین خواهد شد.

تقسیم‌بندی کلی حیوانات

حیوانات در یک تقسیم‌بندی کلی به پنج قسم حشرات، خزندگان، پرندگان، چهارپایان و آبزیان تقسیم می‌شوند. در میان تمامی این پنج قسم، حیوانات حلال و حرام وجود دارد. همچنین در پنج قسم مورد اشاره، گوشت حیوانات قابلیت مصرف دارد؛ هرچند در دوره معاصر، بشر تنها توانسته حیوانات چهارپا را شبیه‌سازی کند، در عین حال برای تبیین دقیق مسئله در قالب کلی، تعریف و بیان شاخص‌های غذای حلال ضرورت دارد.

غذای حلال

غذای حلال غذایی است که خداوند آن را به مصلحت انسان در همه ابعاد وجودی او دانسته است. انسان موجودی چهار بعدی است (۱)، که غذای مورد استفاده او می‌تواند بر همه چهار بعد وجودی او اثر بگذارد. غذای حلال با دستگاه گوارش و جسم انسان سازگاری کامل دارد و روان، ذهن و روح او را نیز به صورت سالم تغذیه می‌کند. در قرآن با الفاظ حلال، طیب و حسن از این نوع غذا نام برده شده است. در آیه اول از سوره مائده آمده است: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أَحَلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةَ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ؛* ای کسانی که ایمان آورده‌اید چهارپایان برای شما حلال شمرده شده است مگر آنچه بر شما خوانده می‌شود. همچنین در آیه ۳۰ سوره حج با همین مضمون، به گوشت حلال اشاره شده است. در آیه ۱۴۵ سوره انعام با بیان شاخص‌های گوشت حلال می‌فرماید: «بگو در آنچه بر من وحی شده، هیچ غذای حرامی نمی‌یابم، بجز اینکه مردار باشد، یا خونی که (از بدن حیوان) بیرون ریخته، یا گوشت خوک که اینها همه پلیدند یا حیوانی که به گناه، هنگام سر بریدن، نام غیر خدا (نام بتها) بر آن برده شده است. اما کسی که مضطر (به خوردن این محرمانه)

می‌باشند. بنابراین، این یک قاعده کلی در آبریزان است که حلیت یا حرمت شاخص آنها می‌باشد.

چنگال دار بودن در پرندگان: پرندگان علاوه بر برخی از شاخص‌های بالا، یک شاخص و ویژگی منحصر به فرد دارند که باعث می‌شود بتوان بر اساس آن تشخیص داد که کدام یک از آنها حلال یا حرام است و آن اینکه آیا آن پرنده چنگال دارد یا ندارد. اگر چنگال داشته باشد، حرام و گرنه حلال است. البته برخی شاخص‌های دیگر نیز در حلیت و حرمت پرندگان هست که در برخی مواقع به کار می‌آید مثل اینکه داشتن چینه‌دان و سنگدان نشانه حلیت و عدم آن نشانه حرمت برخی پرندگان است.

حشرات: حرام می‌باشند، به جز ملخ که با شرایطی حلال اعلام شده است. براین اساس، این که همه حشرات حرام می‌باشند نیز می‌تواند به عنوان یک قاعده کلی در نظر گرفته شود و حلیت ملخ به عنوان استثناء در نظر گرفته شود (۳). نکته مهم دیگر در زمینه شاخص‌های غذای حلال، توجه به این امر است که آنچه در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد، امور جسمی و مادی تأثیرگذار بر گوشت حیوانات است که می‌تواند آنها را حلال یا حرام کند و هیچ اشاره‌ای به امور معنوی که می‌تواند بر سلامت گوشت تأثیر بگذارد و آن را حرام گرداند نمی‌شود. به عنوان مثال اثر حرمت بر گوشت دزدیده شده نیز بار می‌شود، اگرچه این گوشت از آن حیوان حلال گوشت بوده باشد و در فرآیند ذبح و تهیه، به طور کامل ضوابط فقهی در آن رعایت شده باشد.

بیان مسئله

آنچه در این مقاله مورد نظر است شبیه سازی گوشت حیوانات است که می‌توانند به عنوان محصول غذایی در اختیار مردم قرار گیرند. بنابراین به هیچ عنوان به مقوله شبیه سازی انسان و احکام مربوط به آن در دین اسلام پرداخته نخواهد شد. همچنین آنچه درباره حیوانات شبیه سازی شده در این پژوهش مورد بررسی فقهی قرار می‌گیرد، یکی از انواع گوشت‌های شبیه سازی شده است. در این باره دو نوع حیوان شبیه سازی شده وجود دارد:

تغذیه: تغذیه یکی از راهبردهای اصلی در حلیت یا حرمت حیوان است؛ به این معنا که غذای حیوان در حلیت یا حرمت او تأثیر دارد. این شاخص راهبردی، خود به چند شاخص فرعی تقسیم می‌شود:

۱- به طور کلی هر حیوانی که از حیوانات (چه مرده و چه زنده) تغذیه می‌کند و خوی درندگی دارد، گوشتش حرام است. این قاعده میان چهارپایان و حیوانات خشکی، آبریزان و پرندگان مشترک است.

۲- تغذیه از نجاست؛ هر حیوانی که از نجاست انسان تغذیه می‌کند، اگرچه ذاتاً حلال گوشت باشد، گوشتش حرام خواهد شد. البته این نجاست، عارضی است و نه ذاتی، بنابراین با استبراء قابل رفع است.

۳- وطی انسان با حیوان؛ وطی حیوان توسط انسان باعث حرمت گوشت آن حیوان می‌شود، حتی اگر ذاتاً این حیوان حلال گوشت باشد. بنابراین این حرمت نیز همچون تغذیه از نجاست، حرمت عارضی است و نه ذاتی. اما تفاوت آن این است که این حیوان قابل استبراء نیست و حرام ابدی می‌شود. بنابراین امکان بلافاصله پس از وطی انسان با حیوان، حیوان از دایره حلیت خارج شده و دیگر امکان بازگشت آن به حلیت وجود ندارد.

مسخ شدن: یکی دیگر از شاخص‌های حرمت، مسخ شدن حیوان است. در روایات اسلامی فراوانی به برخی از حیوانات همچون فیل، میمون، خرگوش، خوک، جوجه تیغی و... اشاره شده که این حیوانات انسان‌هایی بودند که بر اثر گناه مسخ شده و به شکل حیوان درآمده‌اند؛ بنابراین اگرچه برخی از این حیوانات حرام‌خوار نیستند و از گیاهان تغذیه می‌کنند، اما به این دلیل، گوشت آنها حرام است.

خبثت: حیوانات خبیث همچون کنگورو، سمور و امثال اینها که در روایات با عنوان خبیث از آنها یاد شده است، نیز حرام می‌باشند.

فلس دار بودن در آبریزان: تقریباً در میان حیوانات دریایی به جزء آبریزان فلس دار، میگو و پرنده دریایی همه حرام

کلونینگ به معنای جوانه زنی و تکثیر کردن است. در علم زیست‌شناسی تولید مثل در طبیعت به دو صورت جنسی^۲ و غیرجنسی^۳ انجام می‌شود. در تولید مثل جنسی، اسپرم و تخمک به هم می‌پیوندند و زایگوت^۴ را تشکیل می‌دهند. در تولید مثل غیرجنسی «گامت»^۵ یعنی سلول جنسی دخالت ندارد، بلکه هر سلول غیرجنسی برای تشکیل سلول‌های جدید، تقسیم می‌شود(۴).

با توجه به این مقدمات، شبیه‌سازی را می‌توان چنین تعریف کرد: شبیه‌سازی فرآیندی است غیرجنسی که طی آن هسته سلول غیرجنسی به طور مستقیم درون تخمک تزریق می‌شود و اسپرم در آن دخالت ندارد. زایگوت را درون رحم قرار می‌دهند تا به شکل یک موجود زنده به تکامل برسد. حال آنکه موجودات زنده تولید شده بر خلاف روال معمول، از ترکیب یک سلول نر و یک سلول ماده به وجود نیامده‌اند، اما از نظر ژنتیکی به طور کامل شبیه همان موجودی هستند که سلول یا سلول‌های اولیه از آن جدا شده‌اند (۵).

انواع شبیه‌سازی

شبیه‌سازی جنینی یا رویانی: در این شبیه‌سازی یک سلول را قبل از رسیدن به مرحله جنینی، با ایجاد تحریکات خاصی، به دو سلول تقسیم می‌کنند که هر دو سلول از لحاظ ژنتیکی به طور کامل مثل هم هستند. دوقلوهای همسان محصول چنین فرآیندی هستند.

شبیه‌سازی درمانی: شبیه‌سازی درمانی عمدتاً برای درمان امراض لاعلاج استفاده می‌شود. سلول‌هایی که اطلاعات تمامی بافت‌ها و اعضاء به صورت فعال در آنها وجود دارد و به مرحله تخصص‌نرسیده است برای تولید بافت یا عضو کامل و جهت پیوند به همان فرد دهنده استفاده می‌شود.

شبیه‌سازی به واسطه دزوکسی‌ریبو نوکلئیک اسید^۶ (DNA): این نوع شبیه‌سازی برای تولید حیوان استفاده

۱- حیواناتی که در بستر کشت آزمایشگاهی رشد می‌یابند و در نتیجه به هیچ‌عنوان در رحم حیوان واقعی تولید نمی‌شوند. درباره این حیوانات چند سوال وجود دارد که باید به همه آنها پاسخ داده شود:

۱-۱- آیا اساساً، موجود تولید شده در بستر کشت آزمایشگاهی را می‌توان حیوان نامید؟

۱-۲- اگر این موجود حیوان نامیده می‌شود، می‌توان به صرف استفاده از ژن حیوان حلال گوشت یا حرام گوشت، حیوان جدید را از نظر حکم شرعی ملحق به حیوان مبدأ دانست یا خیر؟

۱-۳- اگر حیوانات مذکور، حیوان نامیده نمی‌شوند در کدام دسته از موجودات قرار می‌گیرند و حکم اولیه و ثانویه آنها در فقه اسلامی چیست؟

۲- حیواناتی که با استفاده از ژن حیوان اولیه تولید می‌شوند اما در نهایت در قالب حیوان زنده و دارای حیات، پا به عرصه وجود می‌گذارند و سپس برای مصرف باید ذبح شده و مورد استفاده قرار گیرند.

حلیت حیوانات شبیه‌سازی شده

با توجه به شاخص‌های کلی حلیت یا حرمت حیوانات، حیوانات شبیه‌سازی شده مورد بررسی قرار خواهند گرفت تا معلوم شود که آیا بر شاخص‌های غذای حلال قابل انطباق هستند یا نه و در صورت انطباق آیا می‌توان حکم حلیت آنها را از نظر فقه شیعه صادر کرد یا نه؟ بدیهی است که در این بررسی به هیچ‌عنوان حیوانات حرام گوشت مد نظر نیستند، بلکه مسئله اصلی درباره حیوانات حلال گوشتی که شبیه‌سازی شده‌اند، می‌باشد.

تعریف شبیه‌سازی

شبیه‌سازی یا کلونینگ از واژه کلون که واژه ای یونانی به معنای «جوانه» یا «ترکه چوب» است، گرفته شده است.

⁵ Gamet

⁶ Deoxyribonucleic acid

² Sexual

³ Asexual

⁴ Zygote

پیش‌بینی کرده است که مصرف گوشت دام و طیور در چندین سال آینده دو برابر شود. با توجه به افزایش مداوم هزینه‌های روش‌های فعلی تولید گوشت و همچنین افزایش تقاضای ناشی از افزایش جمعیت جهانی، تولید گوشت کلونی می‌تواند یکی از چندین تکنولوژی جدید مورد نیاز برای حفظ ذخایر غذایی در سال باشد (۷).

گروه کارشناسان بین‌المللی در نروژ در اولین کنفرانس کنسرسیوم گوشت کلونی، به این نتیجه رسیدند که ممکن است در آینده به تولید گوشت‌های کلونی بپردازند. چنین گوشتی پتانسیل این را دارد که غذای جمعیت جهان را تأمین کند (۸).

دانشمندان بر این باورند که حیواناتی مانند مرغ می‌توانند در شرایط آزمایشگاهی با هزینه فعلی، تا چند برابر مرغ‌های معمولی تولید شوند. پروفیسور مارک پست^{۱۱} فیزیولوژیست دانشگاه ماستریخت هلند، جزء پیشگامان این عرصه است که دستور تولید گوشت کلونی را داده و ادعا کرده این گوشت می‌تواند تا حدود ۶۰ درصد به کاهش خطرات زیست محیطی گوشت خواران و تأمین مواد غذایی آنان کمک کند و با مقداری کار بر روی آنها می‌تواند جای کارخانه‌ها را بگیرد، زیرا گوشت کلونی، ایده تولید محصولات گوشتی از طریق فناوری مهندسی بافت است که می‌تواند مزایای مالی، بهداشتی، رفاه حیوانات و حتی مزایای زیست محیطی نسبت به گوشت سنتی داشته باشد (۸).

در این میان آنچه مورد توجه قرار می‌گیرد، امنیت غذایی است، در حالی که ایمنی غذا نیز از اهمیت فراوانی در سبد تغذیه انسان‌ها برخوردار است؛ بنابراین باید به این شاخص در تولید گوشت کلونی توجه ویژه شود. گوشت حلال گوشتی است که از نظر ایمنی و امنیت غذایی، هردو دارای درجه بالای کیفیت است. بر این اساس باید دید، آیا گوشت کلونی شده قابلیت تأمین ایمنی و امنیت غذایی را به صورت توأمان دارد؟

می‌شود. بدون تردید درباره انسان نیز چنین اتفاقی رخ می‌دهد. در تولید مثل غیرجنسی، موجود جدید همه ماده ژنتیک خود را تنها از (والد) می‌گیرد و بنابراین کاملاً شبیه به او می‌باشد (۵).

پیشینه شبیه‌سازی

شبیه‌سازی مصنوعی حیوانات از اواخر قرن نوزدهم در سال ۱۸۹۲ میلادی زمانی که دریش^۷ بلاستومرهای یک رویان توتیای دریایی سلولی را تفکیک و آنها را به دو یا چهار لارو کوچکتر اما کامل تبدیل نمود، آغاز شد. اسپمان^۸ در سال ۱۹۳۸ میلادی شبیه‌سازی را بر روی سمندر آبی با موفقیت آزمایش کرد. در سال ۱۹۶۲ گوردون^۹ از طریق تزریق هسته سلول‌های اندوتلیال^{۱۰} بچه قورباغه، به داخل اوسیت‌های فاقد هسته، قورباغه بالغ را شبیه‌سازی کرد. در سال ۱۹۹۷ میلادی اولین شبیه‌سازی موفقیت‌آمیز گوسفند «دالی» از طریق سلول‌های سوماتیک بالغ انجام شد. تاکنون تعداد زیادی از پستانداران از جمله گاو، موش، بز، خوک و اسب شبیه‌سازی شده‌اند (۶).

در یازدهم مرداد ۱۳۸۵ شمسی نخستین گوسفند شبیه‌سازی شده در خاورمیانه در تهران زاده شد و چند دقیقه بعد فوت کرد و هشتم مهر ماه دومین بره شبیه‌سازی شده ایرانی به همت پژوهشگران پژوهشکده رویان زاده شد و رویانا نام گرفت و برخلاف بره قبلی، زنده ماند. و اینک جمهوری اسلامی ایران دهمین کشور دنیاست که دارای این تکنولوژی و در عرصه تحقیقات سلول‌های بنیادی موفقیت‌هایی کسب کرده است (۴).

شبیه‌سازی حیوانی و امنیت غذایی جهانی

طبق گزارش سازمان فائو در سال ۲۰۰۶، میانگین مصرف روزانه پروتئین برای هر فرد، ۷۳/۵ گرم بوده که ۲۴/۳ گرم آن پروتئین حیوانی بوده است. همچنین این سازمان

¹⁰ Endothelial

¹¹ Mark post

⁷ Deriesch

⁸ Spemann

⁹ Gordon

تبیین حکم حیوانات شبیه سازی شده

بدیهی است که حیوانات شبیه سازی شده، دقیقاً همان حیوان نیستند؛ و وقتی یک گاو شبیه سازی می‌شود، از این جهت که منشأ تولید آن همان منشأ طبیعی در آفرینش الهی نیست، نمی‌توان آن را با گاوی که به صورت طبیعی از یک گاو ماده به دنیا آمده است، همسان دانست. بر این اساس، این سوال مهم مطرح می‌شود که آیا حکم فقهی حلیت که در حیوان طبیعی وجود دارد به حیوان شبیه سازی شده قابل سرایت است یا این نوع از حیوانات حکمی دیگر دارند.

تفاوت حیوان شبیه سازی شده با گوشت کلونی

حکم حلیت یا حرمت گوشت حیوانات شبیه سازی شده نباید با حکم گوشت‌های کشت آزمایشگاهی یا همان گوشت‌های کلونی مشتبه شود. اصولاً تفاوت این دو احتمال ایجاد تفاوت در حکم را نیز فراهم می‌کند؛ بدین صورت که گوشت کلونی صرفاً گوشت است و منشأ حیوان زنده را ندارد. بنابراین مسائلی از قبیل تذکیه و ذبح شرعی در آن مطرح نیست، زیرا اساساً، ذبح در این نوع گوشت‌ها سالیبه به انتفاء موضوع است. اما در حیوانات شبیه سازی شده، در صورت حکم به حلیت، مسئله ذبح و تذکیه مطرح است.

همچنین نکته دیگری که باید به آن توجه داشت اینکه حیوان شبیه سازی شده در صورت حلیت و ذبح شرعی، محصول غذایی به نام گوشت در اختیار انسان قرار می‌دهد، اما آیا گوشت کلونی و کشت شده در آزمایشگاه نیز به واقع گوشت است یا چیزی دیگر است که تسامحاً به آن گوشت گفته شده است؟

در یک بررسی اجمالی می‌توان برای حیوانات شبیه سازی شده، حکم فقهی مشابه با حیوان اصیل را داد. بنابراین اگر حیوان شبیه سازی شده، از انواع حیوانات حلال گوشت باشد، در حلیت به همان حیوانات ملحق شده و او نیز حلال خواهد بود. عمده دلیل در این زمینه قاعده اصاله الحل است. در مقابل مخالفین نیز دلایلی دارند که با عنایت به تمرکز این پژوهش بر گوشت کلونی و نه حیوانات شبیه سازی شده،

در این مبحث، به همین مقدار بسنده کرده و به بررسی ادله حلیت یا حرمت گوشت کلونی خواهیم پرداخت.

ماهیت شناسی گوشت‌های کلونی

قبل از بررسی ادله باید ماهیت گوشت کلونی شناخته شود. برای حصول این هدف، انواع گوشت‌های مصنوعی قابل تولید را به اختصار بررسی می‌کنیم.

گوشت آنالوگ یا تقلیدی

گوشت‌های آنالوگ، منشأ حیوانی ندارند. به طور کل محصولات بسیاری از مواد غذایی، قابلیت تولید به صورت آنالوگ را دارند. به عنوان مثال، پنیرهای پروسس، نوعی پنیر آنالوگ محسوب می‌شود. این محصولات، از منشأ طبیعی گرفته نمی‌شوند، بلکه با استفاده از پایه‌های غیرحیوانی تولید می‌شوند. به عنوان مثال، پایه و منشأ پنیر، شیر است که از حیوانات گرفته می‌شود، ولی پنیرهای پروسس با فرآوری کارخانه‌ای و گاه با استفاده از پایه‌های گیاهی تولید می‌شوند. همچنین گوشت آنالوگ قابلیت تولید با پروتئین غیرگیاهی را دارد. به عنوان مثال، از پایه پروتئین سویا که یک پروتئین گیاهی است، می‌توان گوشت آنالوگ تولید کرد. این فرآورده اگرچه طعم و مزه گوشت را داراست، ولی گوشت حقیقی نیست و در حقیقت، نوعی پروتئین گیاهی است که در قالب شکل، طعم و مزه پروتئین حیوانی یا همان گوشت مصطلح بروز و ظهور می‌یابد. گوشت آنالوگ برای اولین بار در نمایشگاه بین‌المللی هامبورگ در سال ۱۳۴۷ شمسی عرضه شد. این گوشت بر پایه پروتئین سویا که از فراوانی بالایی برخوردار است، ساخته شد و قابلیت طعم‌گیری بر اساس طعم مرغ، ژامبون، گاو و... را داشت.

گوشت کشت شده در آزمایشگاه

همانگونه که از نام این گوشت پیدا است، این گوشت اگرچه منشأ حیوانی دارد و از سلول‌های بنیادین حیوان زنده، در بستر کشت آزمایشگاهی و در محیط مملو از اسیدهای آمینه و... رشد می‌یابد، اما محصولی که در پایان در اختیار ما

می‌گوید: اگر دانشمندان گوشت را در آزمایشگاهی تولید کنند، اصلاً به آن گوشت نمی‌گویند و هرگز سلاخی نشده است. زندگی این گوشت کشت شده، از اول گیاهی بوده و مانند ترشی یا ماست‌های تخمیر شده است (۹).

استدلال دکتر عبدالقاهر قمر مبتنی بر این واقعیت است که چنین گوشتی اساساً، از مرحله حیات نباتی فراتر نمی‌رود و به همین دلیل اصلاً اطلاق گوشت به آن که یک ماده حیوانی است، امری نادرست است. البته نظر برخی از فقها در این زمینه متفاوت است. آنها قائل هستند به اینکه چون منشأ تولید این حیوان سلول‌های بنیادین و اولیه حیوان حقیقی است، بنابراین اگرچه در بستر آزمایشگاهی رشد یافته است، اما حیوان محسوب می‌شود و باید همچون حیوان مورد بررسی حلیت و حرمت قرار گیرد. نکته قابل تأمل در این زمینه این است که در ادله فقهی برای حلیت حیوان، نیاز به تذکیر آن است در حالی که امکان تذکیر گوشت کشت شده آزمایشگاهی وجود ندارد، زیرا این فرآورده اساساً یک حیوان زنده نبوده که بتوان آن را سر برید و تذکیر کرد. در پاسخ به این اشکال می‌توان چنین گفت که بر این اساس، محصول جدید تخصصاً از موضوع تذکیر حیوان خارج است و اگرچه گوشت نامیده می‌شود ولی نام حیوان بر آن قرار نمی‌گیرد، بنابراین تذکیر آن نباید مشابه تذکیر حیوان باشد. در نتیجه از آنجا که تذکیر فقط مخصوص حیوان است و دیگر موجودات در حلیت خود نیازمند تذکیر اصطلاحی نیستند، بنابراین گوشت تولید شده به روش آزمایشگاهی نیز در این دسته قرار گرفته و نیاز به تذکیر اصطلاحی ندارد.

پس از بیان این نکته به بررسی ادله فقهی در این زمینه می‌پردازیم. دو دسته از ادله فقهی قابل بیان هستند. برخی از فقها موافق و برخی مخالف حلیت این نوع گوشت هستند و حکم به حرمت حیوانات کلونی شده می‌دهند.

ادله موافقین حلیت گوشت کشت شده آزمایشگاهی

۱- اصاله الحل. مهم‌ترین دلیل برای حلیت این گوشت اصل اباحه یا اصل حلیت است. اصل حلیت در فقه بدین معنا

قرار می‌گیرد، همچون گوشت آنالوگ موجودی غیر از حیوان است. یعنی حیوان زنده از این فرآیند به دست نمی‌آید، بلکه تنها توده ای گوشتی برای مصرف در اختیار قرار می‌گیرد.

بررسی اجمالی حکم فقهی گوشت‌های آنالوگ

در یک بررسی اجمالی می‌توان چنین نتیجه گرفت که گوشت‌های آنالوگ از آنجا که منشأ حیوانی ندارند، بنابراین در گستره احکام مربوط به گوشت حیوانی قرار نمی‌گیرند و از دایره بحث فعلی ما در این موضوع خارج خواهند شد، اما از آنجا که به این نوع فرآورده نیز گوشت اطلاق می‌شود، باید مورد بررسی فقهی قرار گیرد و حکم فقهی آن تبیین شود.

اصاله الحل

قاعده اصاله الحل بیان می‌دارد که اصل در هر چیزی، حلیت آن است، مگر اینکه دلیلی بر حرمت آن اقامه شود. براین اساس، گوشت آنالوگ که منشأ حیوانی ندارد، فی نفسه حرام نیست، مگر اینکه به عنوان حکم ثانوی، علتی عارض شده و آن را حرام گرداند.

قاعده فقهی لاضرر

گوشت آنالوگ از سویا می‌باشد که گیاه سویا گیاهی حلال است. بنابراین منشأ تولید این فرآورده، حلال است. تنها نکته قابل تأمل در این زمینه این است که شاید بر اساس قاعده لاضرر بتوان اثبات کرد که این فرآورده برای بدن انسان ضرر معتدبه دارد، در نتیجه حرام است. با عنایت به اینکه در این زمینه هیچ دلیل محکمی بر ضرر معتدبه چنین گوشت‌هایی ارائه نشده، بنابراین قاعده لاضرر در این مورد جریان ندارد. در بررسی گوشت‌های آنالوگ به همین مقدار بسنده می‌کنیم.

گوشت‌های کشت شده آزمایشگاهی

آیا گوشت کشت شده را می‌توان گوشت نامید؟

در پاسخ به این سوال، دکتر عبدالقاهر قمر^{۱۲} مدیر اداره فتوا و شرع در آکادمی فقه اسلامی، به جی ان فوکوس^{۱۳}

¹³ GN Focus

¹² Dr. Abdul Qahir Qamar

۲- استحاله؛ یکی از دلایل حلیت یک چیز ولو ذاتاً حرام بوده باشد (مثل گوشت خوک یا سگ)، استحاله است؛ بدین معنا که اگر ماهیت این چیز نجس تغییر کند به صورتی که دیگر به آن ماهیت اولیه اطلاق نشود، استحاله صورت گرفته و در نتیجه حکم اولیه آن نیز تغییر می‌کند. زیرا موضوع تغییر کرده و با تغییر موضوع، حکم نیز تغییر خواهد کرد؛ مثلاً اگر سگی در نمک زار بیفتد و تبدیل به نمک شود، چون ماهیت آن تغییر یافته، حکم آن نیز از حرمت به حلیت تغییر پیدا می‌کند. در خصوص گوشت‌های کشت شده می‌توان از این دلیل استفاده کرد. گوشت‌های کلونی به دلیل کشت در آزمایشگاه، بنا به اعتقاد برخی از فقها بویژه فقهای اهل سنت، اصلاً گوشت نیستند که حکم گوشت بخواد بر آنها بار شود، بلکه موضوع جدیدی هستند که حکم آنها حلیت است. به عبارتی طبق گفته این فقها، این نوع گوشت، به دلیل تغییر ماهیت ماده اولیه تشکیل دهنده، استحاله شده اند و بنابراین حکم اولیه آن را ندارند. بنابراین هر چند قائل به حرمت ماده اولیه شویم (که این مسئله، خود جای بحث دارد)، باز هم نمی‌توانیم حکم به حرمت محصول تولید شده بدهیم (۹).

نقد و بررسی دلیل استحاله

از بیان فقهای که به این دلیل استدلال کرده‌اند بویژه عالم سنی نامبرده، چنین بر می‌آید که گوشت تا وقتی گوشت است که حیوانی ذبح و سلاخی شده و سپس قطعه‌ای از بدن آن جدا شود که به آن گوشت گفته می‌شود، اما در این نوع گوشت‌های کشت شده در آزمایشگاه که اساساً ذبحی در آن صورت نمی‌گیرد و حیوان زنده‌ای بر اساس ذبح شرعی به محصول غذایی گوشت تبدیل نمی‌شود، چیزی به نام گوشت نداریم و موضوع تغییر پیدا کرده است. بنابراین تخصصاً از محل بحث فعلی خارج است و احکام گوشت بر آن بار نمی‌شود. مبنای این فقها بر این است که ذبح حیوان زنده از ارکان گوشت بودن محصول غذایی است. بنابراین هر شیء فاقد این عنصر، گوشت نخواهد بود. در پذیرش این نکته میان فقها اختلاف نظر است و فقهای شیعه و سنی در این زمینه با هم اختلاف نظر دارند. برخی از فقها استحاله را در اینجا

می‌باشد که همه چیز حلال است تا وقتی که دلیل روشنی از شریعت بر حرمت آن اقامه شود. منشأ این اصل روایات مختلف به همراه برخی از آیات قرآن است که به دلیل اطاله کلام از ذکر آنها خودداری می‌شود. مهم‌ترین دلیل بر این قاعده این روایت است که می‌فرماید: «کل شیء لک حلال حتی تعلم انه حرام بعینه فتدعه» (۱۰). طبق این اصل، هر جا شک در حلیت یا حرمت چیزی پدید آمد، تا وقتی که به روشنی و با دلیل مشخص، حکم به حرمت آن نشده بود، آن چیز حلال است.

بنابراین، گوشت‌های آزمایشگاهی نیز از جمله مواردی است که نصی بر حرمت آن در شریعت اسلامی وجود ندارد، بنابراین، این نوع از گوشت، حلال بوده و مصرف آن برای مسلمانان مجاز است. بر اساس این اصل، حکم اولی چنین گوشت‌هایی حلیت است، اما امکان دارد به دلایل مختلف، حکم ثانویه‌ای برای این گوشت‌ها در نظر گرفته شود.

نقد و بررسی دلیل اصاله الاباحه:

اصل حلیت یک اصل راهبردی در فقه اسلامی است. این اصل در مباحث مختلفی از فقه جاری و ساری است و از گستره فراوانی در فقه برخوردار است و هم در شبهات حکمیه و هم موضوعیه قابل اجراست؛ بدین معنا که گاه شک ما در حکم یک چیز است و نمی‌دانیم که حکم آن حلیت است یا حرمت و به اصطلاح شبهه حکمیه برای انسان به وجود آمده است. اما گاه دو کالا داریم که شک می‌کنیم کدامشان حرام است و کدام حلال. اینجا حکم حرمت یا حلیت مشخص است، اما در موضوع این حکم شک داریم که آیا این چیز موضوع برای آن حکم هست یا نه.

درباره گوشت آزمایشگاهی، از سویی با کالایی مواجهیم که جدید است و در گذشته نبوده است، بنابراین می‌توان آن را در دایره چیزهایی قرار داد که حکم آنها روشن نیست و شبهه حکمیه درباره آنها جاری است. در اینجا بنا بر اصاله الحل، تا وقتی که دلیل روشنی از شریعت مبنی بر حرمت آن ارائه نشده، حکم به حلیت آن می‌کنیم.

ادله مخالفین حلیت گوشت کلونی

۱- گوشت کلونی، مردار است؛ قائلین به حرمت گوشت کلونی چنین استدلال می‌کنند که تعریف گوشت حلال آن است که جزیی از بدن حیوان زنده پس از ذبح شرعی و با رعایت اصول و شرایط شرعی جدا شود. این بافت جدا شده که موجودی زنده بوده است، از بدن موجودی زنده که کل را تشکیل می‌دهد و با رعایت اصول شرعی جدا شده است. حال اگر همین عضو بدون رعایت ضوابط شرعی جدا شود، مردار محسوب شده و خوردن آن حرام است. طبق این استدلال یک قاعده کلی به دست می‌آید که هر عضوی از حیوان که بدون رعایت اصول شرعی همچون ذبح و... از بدن او جدا شود، مردار است و خوردن آن جایز نیست. این قاعده کلی بر گوشت کشت شده در آزمایشگاه قابل تطبیق است؛ زیرا این نوع از گوشت یک عضو جدا از مجموعه بدن حیوان است (یعنی از ابتدا حیوانی در کار نبوده و فقط جزیی از بدن آن کشت شده است) که با رعایت ضوابط از یک حیوان جدا نشده است؛ بنابراین حکم مردار را دارد و حرام است.

نقد و بررسی

در روایتی از امام رضا علیه السلام آمده است که آن حضرت در پاسخ به سوال درباره دنبه گوسفند زنده که در حال زنده بودن از آن جدا شده، فرمودند: می‌تواند آن را ذوب کند و به عنوان روغن چراغ از آن استفاده کند ولی آن را نفروشد و نخورد (۱۰).

در این روایت و روایات مشابه در باب ذبائح و دیگر ابواب فقهی، ملاک مردار بودن، دو چیز قرار داده شده است. اول جدا شدن عضو از موجود زنده مثل آنچه در روایت آمده است که در این صورت به دلیل اینکه عضوی از بدن موجود زنده، جدا شده، مردار بوده و حرام است. دوم اینکه موجود زنده بنا به شرایط بیان شده در شریعت تذکیه نشده باشد که در این صورت نیز مردار محسوب می‌شود.

بر اساس این تعریف، باید دید آیا گوشت کشت شده قابل تطبیق بر یکی از این دو مورد هست یا نه. در این باره گوشت کشت شده را باید به دو عنوان مورد بررسی قرار داد؛ یک

جاری نمی‌دانند به دلیل اینکه ماهیت ماده اولیه تشکیل دهنده گوشت کلونی، تغییر نکرده و فقط در یک تکثیر سلولی، رشد یافته است. اما از بیان برخی فقها در موضوعات دیگر فقهی چنین بر می‌آید که در این مقوله نیز بر اساس مبانی آنها می‌توان از دلیل استحاله برای حلیت گوشت کلونی استفاده کرد. به عنوان مثال فقها در حلیت و یا حرمت ژلاتین بر گرفته از حیواناتی همچون خوک دو دسته می‌شوند. برخی با استناد به دلیل استحاله، حکم به حلیت این ژلاتین می‌دهند و می‌گویند ماده اولیه برگرفته شده از حیوانات حرام گوشت در فرآیند تبدیل به ژلاتین، استحاله می‌شود.

در همین مثال، عده‌ای از فقها همچون آیت الله سیستانی «حفظه الله»، مبنا را اصل عدم تذکیه قرار می‌دهند و می‌گویند، دلیل استحاله وقتی جاری است که یقین داشته باشید استحاله صورت گرفته و این امر نیازمند دلیل یقینی است (۱۱). عده‌ای نیز اساساً دلیل استحاله را به اصله الحل باز می‌گردانند و می‌گویند در مواردی که شک در حلیت و حرمت چیزی داریم، چه از حیوان حرام گوشت گرفته شده باشد و چه حلال گوشت، اگر نتوانیم تشخیص بدهیم که استحاله صورت گرفته یا نه، حکم به حلیت می‌کنیم (۱۲). برخی از فقها نیز با استناد به اینکه تغییرات زیاد نشان از استحاله دارد، حکم استحاله را جاری دانسته‌اند (۱۳).

با دقت در کلام فقها، می‌توان به این نتیجه رسید که اختلاف در تعریف استحاله میان فقها، منجر به اختلاف در حکم بر اساس آن شده است. برخی از فقها با نگاهی سختگیرانه، استحاله را تغییر ماهیت به گونه‌ای دانسته‌اند که به هیچ عنوان اثری در ظاهر یا باطن شیء فعلی از آنچه در گذشته بوده است نمانده باشد. براین اساس گوشت‌های کلونی، حکم ماده اولیه را پیدا می‌کند و دلیل استحاله در آن جاری نیست و اگر قائل به حرمت ماده اولیه شدیم، نمی‌توان با این دلیل حکم به حلیت آن کرد.

برخی از فقها تغییر زیاد را دلیل بر استحاله دانسته‌اند و نه لزوماً تغییر ماهیت. بنابراین می‌توان بر اساس نظر این فقها، استحاله را در گوشت‌های کشت شده جاری و ساری دانست.

فقط در صورتی ایجاد گوشت کشت شده مجاز است که از سلول اولیه حلال گوشت تولید شود و برداشت سلول اولیه حلال گوشت و فرآوری آن در قالب کشت، طبق آیات تسخیر مجاز و حلال است.

آیا محصول تولیدشده مردار محسوب می‌شود؟

گوشت به‌دست آمده از سلول اولیه، به دلیل اینکه در این حالت از حیوان زنده جدا نشده، مردار نیست و وقتی بگوییم سلول اولیه مردار نیست، به طریق اولویت چنین محصولی نیز مردار نیست و حلال خواهد بود. بنابراین دلیل مردار بودن برای حرمت گوشت کلونی وجهی ندارد.

قاعده لاضرر

قاعده لاضرر در فقه اسلامی به این معنا شده است که طبق مستندات این قاعده، هر چه که برای انسان ضرر معتنا به داشته باشد، نفی شده و حرام است. در این قاعده هم ضرر و اضرار به خود و دیگران حرام اعلام شده است. آنچه در این پژوهش به آن پرداخت شده است نحوه استدلال به این قاعده است. برخی از فقها همچون آیت الله خویی (ره) ضرر معتنا به را فقط ضرر منجر به هلاکت و مرگ می‌دانند و لاغیر(۱۴). در این صورت به طور قطع، قاعده لاضرر دلیل بر حرمت گوشت حیوانات کلونی نخواهد بود. اما اگر ضرر معتنا به ولو منجر به هلاکت نشود را نیز حرام بدانیم، آیا می‌توان حکم به حرمت گوشت‌های کلونی کرد؟ پاسخ در این باره نیز منفی است، زیرا ابتدا باید اثبات شود که این گوشت‌ها دارای ضرر معتنا به هستند. تا به حال هیچ پژوهشی در این زمینه صورت نگرفته و هیچ گزارشی مبنی بر ضرر معتنا به چنین گوشت‌هایی ارائه نشده است. بنابراین موضوع ضرر منتفی است و در نتیجه قاعده لاضرر سالبه به انتفاء موضوع است و در این خصوص به عنوان دلیل قابل استفاده نیست. مصرف این گوشت در ساختار نظام طبیعت و تعامل انسان با جهان هستی نیز خللی ایجاد نمی‌کند تا بتوان از قاعده اخلاص نظام و اضرار به نظام انسانی، برای حرمت آن استفاده کرد.

خبائث گوشت کلونی؛ شاید بتوان به عنوان دلیل حرمت گوشت‌های کلونی، چنین گفت که این گوشت‌ها از خبائث

سلول اولیه تشکیل دهنده گوشت کشت شده و دوم محصول به‌دست آمده که در قالب یک عضو گوشتی از حیوان نمود یافته است. اگر هر کدام از این دو مورد را بتوان بر مردار تطبیق داد، می‌توان حکم به حرمت آن کرد.

آیا سلول اولیه مردار است؟

ادله فراوانی در آیات و روایات درباره جواز تصرف انسان در طبیعت وجود دارد. این ادله نشانگر آن است که انسان می‌تواند در طبیعت مخلوقات الهی دست برده و برای منافع و مصالح خودش در آنها تغییراتی ایجاد کند. به عنوان مثال در آیه ۱۳ سوره جاثیه آمده است: «وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ» برای شما تمام آنچه در آسمان‌ها و زمین است را مسخر کرده است. در این آیه از عبارت تسخیر استفاده شده است. طبق بیان مفسران، تسخیر به معنای تسلط و اشراف بر آن چیز به گونه‌ای است که هر تغییری را می‌تواند در آن صورت دهد(۱۵). آیات دیگری نیز در قرآن وجود دارد که به صراحت بیان می‌دارد خداوند این اختیار و اجازه را به انسان‌ها داده است که بر اساس مصالح خود در مخلوقات الهی تصرف کنند و آنها را فرآوری کنند. بنابراین تمامی فعالیت‌های کشاورزی و تولید و تکثیری که انسان انجام می‌دهد و به تبع آن، هر فرآیند تغییری که در ماده اولیه برای ایجاد غذاهای متنوع و یا ملزومات زندگی صورت می‌دهد(مثل تغییرات در شکل چوب و فلز و...)، همگی مجاز هستند. بنابراین استفاده از سلول اولیه برای ساخت محصول جدید مجاز است. حال سوال این است که این سلول در فرآیند کشت، محصول حرام تولید می‌کند یا نه. پاسخ این است که با عنایت به تغییرات ماهوی ای که در آن صورت می‌گیرد و بنابراین تعریف از استحاله که اگر تغییرات زیادی در ماده اولیه صورت بگیرد، استحاله رخ داده است، سلول اولیه کشت شده، تغییرات اساسی فراوانی یافته و بنابراین حتی اگر از موجود حرام گوشت نیز گرفته شده باشد، باز هم گوشتی حلال به‌دست می‌دهد زیرا استحاله صورت گرفته است. البته همه این نکات در صورتی است که تعریف استحاله بدین صورت را بپذیریم و قبول کنیم که استحاله رخ داده است، وگرنه باید به این نکته اکتفا کنیم که

نیاز به دلیل دارد که در این زمینه هیچ دلیلی از شرع وجود ندارد. بنابراین این دلیل نیز در این زمینه تمام نیست و نمی‌توان از آن به عنوان دلیل حرمت گوشت کلونی استفاده کرد.

نتیجه

پس از بررسی ادله موافقین و مخالفین و نقد ادله مخالفین حلیت گوشت‌های کلونی می‌توان چنین نتیجه گرفت که این گوشت‌ها چه به صورت آزمایشگاهی کشت شوند و جزیی از حیوان را بسازند و چه یک حیوان کامل را بسازند، از نظر حکم اولی هیچ دلیلی بر حرمت آنها وجود ندارد. با عنایت به ادله‌ای همچون قاعده لاضرر و قاعده اخلاص نظام که در احکام ثانویه مورد استفاده قرار می‌گیرد، دلیلی بر ضرر یا اخلاص گوشت‌های کلونی در نظام هستی و تعاملات انسانی وجود ندارد، بنابراین از نظر احکام ثانوی نیز، حکم ثانوی مبنی بر حرمت این گوشت وجهی ندارد. بر این اساس، شاخص‌های غذای حلال کاملاً بر گوشت‌های کلونی منطبق بوده نه تنها می‌توان حلیت آن را نتیجه گرفت بلکه با توجه به افزایش جمعیت و تقاضای روزافزون مواد غذایی در سطح دنیا، می‌توان تولید آن را امری ضروری دانست.

تعارض منافع

نتایج حاصل از این مطالعه با منافع نویسندگان و محققان در تعارض نمی‌باشد.

References

1. Adabi H, Hassani M. Another attitude to the family. 1stEdition. Mashhad: Institute for Strategic Studies in Islamic Sciences and Education; 2019. [In Persian]
2. Makarem N. Translation of the Holy Quran. 3rdEdition. Tehran: Darolquranilkarim; 2000. [In Persian]
3. Javaheri M. javaherolkalam. 6thEdition. Tehran: Islamic Publishing Institute; 1980. [In Arabic]
4. Eslami H. Simulation from the perspective of Catholicism and Islam. University of Religions and Religions. 1stEdition. Qom: University of Religions and Religions; 2006. [In Persian]
5. Rostami S. An overview of the reasons for the simulation boycott from the perspective of Sunni scholars. Civil Jurisprudence Doctrines. 2009; 2(3): 143-172. [In Persian]
6. Nazemi A. Human Simulation in Islamic Theology. 1stEdition. Tehran: Ayizh Publishing; 2005. [In Persian]

است و طبق آیات قرآن و ادله فقهی، خبائث حرام می‌باشد، در نتیجه گوشت کلونی نیز حرام و ممنوع است.

نقد و بررسی

انسان در مواجهه با هر چیز جدیدی، ابتدا واکنشی سلبی دارد و با احتیاط با آن مواجه می‌شود. این موضوع نه تنها در مورد خوراکی‌ها که درباره دیگر اشیاء نیز صادق است. اولین مواجهه انسان با حیوانات جدید الکشف، عناصر جدید شیمیایی، وقایع و اتفاقات طبیعی، میوه‌ها و گیاهان جدید الکشف و... همیشه همراه با نوعی ترس و احتیاط و عدم هماهنگی بوده است. اما پس از درک شیوه تعامل و مواجهه، امر برای او آسان شده و با آن شیء تعاملی عادی داشته است. این مسئله در رابطه با خبائث صادق نیست یعنی خبائث از جمله چیزهایی هستند که انسان به هیچ عنوان با آن احساس راحتی و آرامش نمی‌کند، حتی اگر عده‌ای از آن استفاده کنند و این امر را عادی جلوه دهند. بنابراین می‌توان گفت خبائث دارای ذاتی پلید هستند که مرور زمان و تعامل با آن، تنفر و انزجار درونی انسان از آن را از بین نمی‌برد. حال اگر گوشت کلونی را مورد بررسی قرار دهیم به این نتایج می‌رسیم که اولاً مواجهه مردم با گوشت‌های کلونی همچون گوشت سنتی است و تفاوتی در این زمینه احساس نمی‌کنند و همانطور که با گوشت سنتی مانوس بوده و با آن تعامل منطقی داشته‌اند، با این گوشت نیز چنین مواجهه‌ای دارند. ثانیاً اگر بپذیریم برخی از مردم با دیدن چنین گوشتی در ابتدا دچار احتیاط شوند، این بدان معنا نیست که این گوشت از ذات خبیثی برخوردار است. علاوه بر اینکه اثبات خبائث

7. Ebrahimi Monfared K. Tolid gusht kesht داده shodeh-Cultured Meat va amniat ghazaei. Savadkuh: Dovomin Seminar Melli Amniat Ghazaei; 2011. [In Persian]
8. Rahmati A. Investigation of Colon Meat Eating. Medical Figh. 2018-2019; 10(36-37): 91-107. [In Persian]
<https://doi.org/10.22037/mfj.v10i37-36.21440>
9. Billinghurst T. Is'shmeat'theanswer? Gulfnews; 2013. Available at: <http://www.gulfnews.com/gn-focus/eat/is-shmeat-the-answer-in-vitro'-meat-could-be-the-future-of-food-1.1176127>.
10. Horre Ameli M. Vasaal al-Shieh ela tahsil masael al-Shrieh aleslamih. 9thEdition. Beirut: Dar Ehya al-Taras al-Arabi; 1971. [In Arabic]
11. Ayatollah Sistani A, FAQ section, Is'shmeat'theanswer: Sistani.org, 2012. Available at: <https://www.sistani.org/persian/qa/0932/>
12. Ayatollah Khamenei A. FAQ section. Is'shmeat'theanswer: Khamenei.ir, 1994. Available at: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=17378>
13. Ayatollah Makarem Shirazi N. Referendum section. Is'shmeat'theanswer: The invalidity of the transformation in gelatin taken from a forbidden substance https?2015, Available at: <http://m.akarem.ir/main.aspx?lid=0&typeinfo=21&catid=570>.
14. Khuyi A. Mesbah alosul. 4thEdition. Qom: Maktabah al-Davari; 1976. [In Arabic]
15. Makarem Shirazi N. Sample Interpretation. 7thEdition. Qom: Maktabatol eslamiah publishing; 1990. [In Persian]

Indices of halal food by adapting to colony meat

Mohsen Pishahang^{1,*}, Masoud Pishahang²

1-Department of Islamic religions, University of Religions and Denominations, Qom, Iran.

2-Department of Political science - Iran issues, Islamic azad university Mashhad branch, Mashhad, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 3 August 2020

Acceptance: 1 March 2021

Keywords:

Halal food

Cloning

Simulation

ABSTRACT

Introduction: Simulated animals do not coagulate and grow in the natural litter of the animal's uterus, but are cultured and produced in the laboratory litter. There are two types of food preparation in this way: Production of meat in the laboratory or production of animals in the laboratory culture medium. Since these two methods can play an important role in feeding the people of the world, and on the other hand, the global demand for the use of halal food, especially Islamic processed meat, is growing, examining the characteristics of halal food and its application to products, it will be doubly necessary and important.

Methods: The indicators of halal food in Shia jurisprudence and a comparison of the views of contemporary jurists in this field was investigated. Considering that this research is applied research with a glance at the fundamentals, it has comparatively used the information analysis method. The opinions of jurists in this field have been studied and compared and the information and data have been analyzed based on it.

Results: The results of the research indicates that the initial sentence on the use of these types of meat from the jurisprudential point of view is halal and if significant harm within the Islamic jurisprudence is not supposed, they won't be haram.

Conclusion: Halal food is a kind of food that is most profitable in terms of nutrition, therefore, metamorphosed animals, wild animals, insects and quadrupeds that have not been slaughtered in the Islamic way, do not have the characteristics of halal food. Colonized meat is not included in any of these cases, therefore they are listed as halal.

Citation (Vancouver): Pishahang M, Pishahang M. Indices of halal food by adapting to colony meat. Journal of Halal Research. Winter 2021; 3(4): 1-13. [In Persian]
<https://doi.org/10.30502/H.2021.242382.1037>

* Correspondance to: Mohsen Pishahang, Email: mpf313@yahoo.com, Tel: +98-09153771208

